

УДК 331.548

Панченко І.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Якимова Н.С., к.е.н., доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОТРЕБАМ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті визначено пріоритетні напрями забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки в контексті підвищення ефективності державної соціальної політики. За результатами проведеного дослідження встановлено, що за сучасних умов розвитку економіки для підвищення ефективності державної соціальної політики у напрямі забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки важливим є налагодження ефективної співпраці між професійно-технічними та вищими навчальними закладами та потенційними роботодавцями. Доведено, що створення механізмів взаємодії освіти з реальним сектором економіки дозволить забезпечити високу якість робочої сили на основі поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою. Обґрунтовано, що необхідно підвищувати мотивацію роботодавців до участі у підготовці навчальних програм, узгодженні освітніх та професійних стандартів, оновленні технічної бази професійно-технічних закладів освіти. Визначено, що важливим є впровадження постійного моніторингу затребуваності професій і вимог роботодавців до кандидатів на вакантні місця, пов'язані з цими професіями, прогнозування потреби в професійних кадрах. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при прийнятті ефективних та своєчасних управлінських рішень у сфері забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки, що сприятиме підвищенню ефективності державної соціальної політики.

Ключові слова: освітній потенціал, соціальна політика, роботодавці, навчальні заклади, зайнятість, конкурентоспроможність, професійна орієнтація, моніторинг, прогнозування.

Літ. 9

Панченко И.В., Якимова Н.С.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СООТВЕТСТВИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПОТРЕБНОСТЯМ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

В статье определены приоритетные направления обеспечения соответствия образовательного потенциала потребностям экономики в контексте повышения эффективности государственной социальной политики. По результатам проведенного исследования установлено, что в современных условиях развития экономики для повышения эффективности государственной социальной политики в направлении обеспечения соответствия образовательного потенциала потребностям экономики важным является налаживание эффективного сотрудничества между профессионально-техническими и высшими учебными заведениями, и потенциальными работодателями. Доказано, что создание механизмов взаимодействия образования с реальным сектором экономики позволит обеспечить высокое качество рабочей силы на основе сочетания

теоретического обучения с практической подготовкой. Обосновано, что необходимо повышать мотивацию работодателей к участию в подготовке учебных программ, согласовании образовательных и профессиональных стандартов, обновлении технической базы профессионально-технических учебных заведений. Определено, что важным является внедрение постоянного мониторинга востребованности профессий и требований работодателей к кандидатам на вакантные места, связанных с этими профессиями, прогнозирования потребности в профессиональных кадрах. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования при принятии эффективных и своевременных управленческих решений в сфере обеспечения соответствия образовательного потенциала потребностям экономики, что будет способствовать повышению эффективности государственной социальной политики.

Ключевые слова: образовательный потенциал, социальная политика, работодатели, учебные заведения, занятость, конкурентоспособность, профессиональная ориентация, мониторинг, прогнозирование.

Panchenko I.V., Yakymova N.S.

PROVISION OF CONFORMITY OF EDUCATIONAL POTENTIAL TO THE NEEDS OF THE ECONOMY IN CONDITIONS OF IMPROVING EFFECTIVENESS OF STATE SOCIAL POLICY

In the article the priority directions of ensuring the compliance of educational potential with the needs of the economy in the context of increasing the efficiency of state social policy are identified. The results of the study have established that in the current conditions of economic development, effective cooperation between professional and higher education institutions and potential employers is important for increasing the effectiveness of state social policy in the direction of ensuring the adequacy of educational potential to the needs of the economy. It is proved that the creation of mechanisms for interaction between education and the real sector of the economy will ensure the high quality of the workforce on the basis of a combination of theoretical training and practical training. It is substantiated that it is necessary to increase the motivation of employers to participate in the preparation of training programs, the harmonization of educational and professional standards, the updating of the technical base of professional schools. It is determined that it is important to introduce constant monitoring of the demand for professions and employers' requirements for candidates for vacancies associated with these professions, and for forecasting the demand for professional staff. The practical significance of the results is the ability to use them during making effective and timely management decisions in the area of ensuring the compliance of educational potential with the needs of the economy, which will contribute to increasing the effectiveness of state social policy.

Keywords: educational potential, social policy, employers, educational institutions, employment, competitiveness, professional orientation, monitoring, forecasting.

Постановка проблеми. Сучасні дослідження соціальної політики потребують вирішення проблем забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки. Сьогодні в умовах формування економіки, орієнтованої на знання, країні потрібні фахівці, що здатні підтримувати високі професійні стандарти. Разом з тим, дослідження вчених показали, що значна частина випускників після закінчення вищих навчальних закладів не готова до роботи в умовах структурних зрушень в національній економічній системі. У своїй більшості молоді фахівці важко адаптуються до зміни профілю діяльності при змінах напрямів розвитку підприємства в умовах впровадження

нових технологій, не проявляють гнучкість мислення у вирішенні конкретних ситуацій, не здатні прогнозувати їх можливі наслідки. Через це більшість сучасних випускників вищих навчальних закладів не можуть скласти той ресурс молодих фахівців, який необхідний для створення конкурентоспроможних товарів і послуг в умовах формування нової економіки. Зазначену проблему можна вирішити за допомогою налагодження ефективної співпраці між професійно-технічними та вищими навчальними закладами та потенційними роботодавцями. Створення механізмів взаємодії освіти з реальним сектором економіки дозволить забезпечити високу якість робочої сили на основі поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення напрямів підвищення ефективності державної соціальної політики та забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки є достатньо поширеною тематикою досліджень вітчизняних науковців. Зокрема, проблеми забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки у своїх роботах досліджували В. Антонюк, С. Бандур, Л. Безтелесна [1], Д. Богиня, І. Бондар, О. Грішнова, Л. Ільч [2], М. Кримова [3], Е. Лібанова, Л. Лісогор [4], Ю. Маршавін, В. Онікієнко, І. Петрова [5], В. Петюх, Л. Семів, Л. Шаульська [6]; проблеми державної соціальної політики – І. Гнибіденко, Т. Кір'ян, О. Макарова [7], С. Мочерний, О. Палій, В. Скуратівський, П. Шевчук та інші. Разом з цим, проблема забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки залишається актуальною та потребує розробки нового набору дієвих інструментів та методів, спрямованих на формування професійно-освітнього потенціалу населення, переорієнтацію ринку освітніх послуг на потреби ринку праці, що має стати базою підвищення ефективності державної соціальної політики в аспекті забезпечення відповідності структури підготовки кадрів потребам інноваційної економіки та сучасним вимогам роботодавців.

Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки в контексті підвищення ефективності державної соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні не створено належних умов та форм узгодження та співпраці між навчальними закладами та роботодавцями. Але існуючі вектори розвитку освіти прямо чи опосередковано передбачають розвиток співробітництва навчальних закладів та підприємств, що актуалізує пошук ефективних шляхів створення сприятливих умов такої співпраці. Проте, перш за все, необхідно сформулювати систему стимулів (і не обов'язково економічних) щодо підвищення зацікавленості роботодавців, серед яких чільне місце повинен займати мотив їх забезпечення кваліфікованими працівниками. Співпраця підприємств та закладів професійно-технічної освіти може відбуватися у двох напрямках: по-перше, це інвестування у розвиток освіти; по-друге, організація навчального процесу. Так, співпраця ПТНЗ та роботодавців у напрямі організації навчання може бути реалізована не лише у формі організації виробничої практики на підприємстві, а й в участі останніх в атестаційному процесі випускників, створенні навчально-виробничих комбінатів тощо.

Як і у випадку з ПТНЗ, нині актуалізується проблема взаємодії вищих навчальних закладів та роботодавців, оскільки її вирішення повинно сприяти формуванню висококваліфікованої конкурентоспроможної робочої сили в сучасних умовах розвитку сфер освіти та праці в Україні [8]. До напрямів такої взаємодії можна віднести:

1) удосконалення економічних механізмів функціонування системи профорієнтації, працевлаштування і адаптації випускників ВНЗ;

2) формування організаційних механізмів та інструментів забезпечення якості освіти, таких як самооцінка, зовнішній аудит якості; формуванні компетентнісної моделі випускника; в державній підсумковій атестації випускників;

3) співпраця у напрямі організації усіх видів практик, що проводяться на підприємствах з метою підвищення практико орієнтованості освіти;

4) участь роботодавців в моніторингу потреби економіки в робочій силі;

5) розвиток соціального діалогу та забезпечення розробки професійних стандартів, узгодження та оновлення освітніх стандартів підготовки фахівців ВНЗ.

Одним із напрямів координації дій цих суб'єктів виступає запровадження виробничої практики студентів ВНЗ на профільних підприємствах, що стимулюватиме їх керівництво до більш відповідального ставлення до організації практики. Насамперед, налагодження прямих зв'язків навчальних закладів з підприємствами забезпечуватиме реалізацію можливостей створення розвиненої навчально-матеріальної бази, організації стажування викладачів на цих підприємствах, сприятиме поступовій інтеграції науки та виробництва за рахунок залучення науковців – працівників ВНЗ до вирішення виробничих завдань [9]. Також встановлення прямих зв'язків з підприємствами створить можливості вносити необхідні корективи до програм підготовки спеціалістів відповідно до конкретних потреб роботодавців.

З метою забезпечення взаємодії роботодавців та освітньої системи доцільно здійснювати формування професійно-освітнього потенціалу населення, переорієнтацію ринку освітніх послуг на потреби ринку праці на основі:

1) визначення потреби у фахівцях і кваліфікованих робітниках відповідно до розвитку секторів економіки;

2) забезпечення виконання державних зобов'язань щодо інвестування освіти;

3) впровадження постійного моніторингу затребуваності професій і вимог роботодавців до кандидатів на вакантні місця, пов'язані з цими професіями, прогнозування потреби в професійних кадрах;

4) обґрунтування та розроблення ефективного механізму співпраці та координації роботи навчальних закладів і роботодавців для їх швидкого реагування на потреби ринку праці;

5) покращення механізмів підготовки, розміщення і контролю за державним замовленням на підготовку кваліфікованих кадрів закладами вищої та професійно-технічної освіти;

6) впровадження нових форм і механізмів для залучення підприємців до участі в розвитку професійної освіти.

Підвищення професійно-освітнього рівня населення залежить від покращення фінансового, кадрового, інформаційного, науково-методичного забезпечення системи освіти, її матеріально-технічної бази, змісту та методів навчання. Доцільним є забезпечення відповідності та збалансованості між професійно-кваліфікаційною структурою підготовки кадрів та потребами ринку праці. Важливо забезпечити безперервне оновлення знань і навичок протягом усього трудового періоду робітника. Доцільно значно збільшити роль і відповідальність роботодавців для створення і підтримки рівня здібностей, умінь та навичок робітників. Водночас необхідно підвищувати мотивацію роботодавців до участі у підготовці навчальних програм, узгодженні освітніх та професійних стандартів, оновленні технічної бази професійно-технічних закладів освіти, що є вкрай слабкою.

Для подолання дисбалансу між попитом підприємств на фахівців та підготовкою молоді у закладах вищої та професійної освіти доцільним є створення національної

системи прогнозів професійного розвитку ринку праці. Також доцільно розробити систему стимулів і заходів щодо сприяння підвищенню рівня престижності робочих професій. Необхідно щорічно закладати до державного та місцевих бюджетів кошти для фінансування профінформаційних та профконсультаційних послуг центрів зайнятості для населення, збільшити їх відповідальність за доступність та якість наданих послуг.

З метою забезпечення відповідності структури підготовки кадрів потребам інноваційної економіки та сучасним вимогам роботодавців необхідно:

1) сформувати ефективну систему професійної орієнтації та професійного самовизначення молоді з метою стимулювання залучення талантів до наукової та інноваційної діяльності; сприяти розвитку творчих навичок у навчанні та його компетентнісної орієнтованості;

2) поліпшити інформаційне забезпечення довгострокового прогнозування потреби економіки у людських ресурсах за видами економічної діяльності та професіями; удосконалити механізми узгодження кількісних прогнозних оцінок попиту та пропозиції у кваліфікованій робочій силі з урахуванням якісних оцінок з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади та соціальних партнерів щодо перспективних потреб;

3) активізувати співпрацю служби зайнятості з вищими навчальними закладами щодо підвищення оперативності та розширення напрямів перепідготовки кадрів, у першу чергу незайнятого населення;

4) посилити практичну зорієнтованість системи професійної освіти на реальні та перспективні потреби національної економіки;

5) сприяти збереженню виробничого, освітнього потенціалу конкурентоспроможних закладів професійно-технічної освіти, що здійснюють підготовку кадрів за дефіцитними професіями (з урахуванням тенденцій децентралізації та орієнтації на фінансування з боку регіональних бюджетів) шляхом виділення субвенцій з державного бюджету на фінансування цих закладів;

6) стимулювати підготовку фахівців з пріоритетних напрямів науково-технічного та інноваційного розвитку національної економіки (інформаційних технологій, нанотехнологій, біотехнологій, фармацевтики) з відповідними механізмами активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у цих сферах;

7) налагоджувати діалог та співробітництво системи освіти з роботодавцями шляхом активізації їхньої участі в розробленні професійних стандартів; оновити кваліфікаційні стандарти; запровадити незалежну кваліфікаційну атестацію; забезпечити підготовку, реєстрацію та ліцензування навчальних програм.

Також необхідним є впровадження заходів щодо вдосконалення системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки кадрів у напрямі її більшої відповідності вимогам ринку праці:

1) здійснення поетапного переходу до обов'язкової середньої освіти в формах, які найбільше задовольняють потреби різних категорій громадян – очна загальноосвітня школа, екстернат, вечірня школа для працюючої молоді, спеціальні програми навчання для дорослих, заочне дистанційне навчання тощо;

2) вдосконалення контролю за якістю різних видів освіти, вирівнювання якості освіти в різних регіонах, в міських та сільських школах;

3) удосконалення системи професійної орієнтації за рахунок впровадження передового досвіду з професійного тестування, посилення трудового виховання в школі;

4) розробка та використання більш ефективної моделі фінансування освітньої сфери, що сприятиме розширенню джерел фінансування та контролю за ефективним використанням виділених коштів;

5) збільшення державних інвестицій в науку та освіту, підтримка підприємств, що фінансують навчання та фахову перепідготовку працівників;

6) покращення якості освіти через удосконалення матеріально-технічної бази, навчальних технологій, організаційно-економічного, нормативно-правового, кадрового, науково-методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу;

7) розширення участі в міжнародних проектах, спрямованих на розвиток та вдосконалення системи освіти та професійної підготовки;

8) створення дієвого механізму орієнтації підлітків на отримання освіти, контроль за їх зайнятістю, усунення нелегальної зайнятості неповнолітніх;

9) сприяння інтенсивному розвитку науки та залучення до наукової діяльності студентів;

10) розширення інформування випускників навчальних закладів різних рівнів акредитації і незайнятого населення про перспективи розвитку ринку праці, попит на працю та можливості професійної освіти та перепідготовки;

11) створення та забезпечення ефективного функціонування системи контролю за якістю освіти, створення незалежної системи тестування отриманих знань;

12) навчання випускників основним правилам і прийомам поведінки на ринку праці: способам пошуку роботи, заповнення документів, основним трудовим нормам;

13) залучення вітчизняних навчальних закладів всіх рівнів акредитації та форм власності до участі у міжнародних освітніх проектах, забезпечення міжнародного співробітництва навчальних закладів у сфері наукової діяльності.

Тобто, для забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки необхідним є:

1) створення сучасної системи моніторингу, планування та прогнозування потреби ринку праці у кваліфікованих кадрах;

2) прогнозування потреби в робітниках і фахівцях з укрупнених груп професій і фахів, за видами економічної діяльності й окремими регіонами, пов'язування потреб роботодавців з обсягами підготовки кадрів необхідної кваліфікації через систему професійної освіти з метою збалансованості попиту і пропозиції на ринку праці;

3) застосування узгоджених та планованих процедур з прогнозування та проведенні політики, що заснована на надійних даних, діагностичних прийомах та інструментах моніторингу;

4) забезпечення відповідності рівня підготовки кадрів потребам соціально-економічного розвитку регіону, перспективам розвитку галузей економіки та соціальної сфери;

5) розробка та узгодження перспективних напрямів співпраці з роботодавцями та органами місцевої влади щодо впровадження системного прогнозування з метою узгодження потреб галузей економіки у кваліфікованих кадрах;

6) залучення представників роботодавців та їх об'єднань до участі у розробці, узгодженні та реалізації освітніх програм та навчальних планів, у роботі екзаменаційних та атестаційних комісій;

7) розробка типової моделі випускника навчального закладу, в якій будуть відображені основні тенденції розвитку економіки;

8) посилення впливу вищих навчальних закладів на інноваційний розвиток високотехнологічних секторів економіки, соціально-економічний розвиток держави,

підвищення їх конкурентоспроможності, сприяння взаємодії сектора фундаментальних і прикладних досліджень з ефективною системою освіти і розвиненою інноваційною інфраструктурою;

9) стимулювання ВНЗ до підготовки фахівців з пріоритетних напрямів науково-технічного та інноваційного розвитку національної економіки (інформаційних технологій, нанотехнологій, біотехнологій, фармацевтики) з відповідними механізмами активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у цих сферах;

10) аналіз економічних бізнес-ніш та перспективних бізнес-ідей сприятливих до розвитку самозайнятості в регіоні;

11) розробка та впровадження нових форм інтеграції освіти з наукою і виробництвом, що дозволить забезпечити максимально збалансовану з потребами економіки підготовку кадрів, сприятиме формуванню загального науково-освітнього та інноваційного простору, підвищенню ефективності реалізації інноваційних освітніх програм і адаптації випускників до середовища наукомістких виробництв, розвитку системи постійної взаємодії між роботодавцями та освітньою спільнотою з метою організації моніторингу регіонального ринку праці та освітніх послуг.

Висновки. Таким чином, за сучасних умов розвитку економіки для підвищення ефективності державної соціальної політики у напрямі забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки важливим є налагодження ефективної співпраці між професійно-технічними та вищими навчальними закладами та потенційними роботодавцями. Доведено, що створення механізмів взаємодії освіти з реальним сектором економіки дозволить забезпечити високу якість робочої сили на основі поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою. Обґрунтовано, що необхідно підвищувати мотивацію роботодавців до участі у підготовці навчальних програм, узгодженні освітніх та професійних стандартів, оновленні технічної бази професійно-технічних закладів освіти. Визначено, що важливим є впровадження постійного моніторингу затребуваності професій і вимог роботодавців до кандидатів на вакантні місця, пов'язані з цими професіями, прогнозування потреби в професійних кадрах, покращення механізмів підготовки, розміщення і контролю за державним замовленням на підготовку кваліфікованих кадрів закладами вищої та професійно-технічної освіти, впровадження нових форм і механізмів для залучення підприємців до участі в розвитку професійної освіти. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при прийнятті ефективних та своєчасних управлінських рішень у сфері забезпечення відповідності освітнього потенціалу потребам економіки, що сприятиме підвищенню ефективності державної соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безтелесна Л. Механізми взаємодії роботодавців та вищих навчальних закладів в системі безперервної освіти / Л. Безтелесна // *Нова педагогічна думка*. - 2013. - № 1.2. - С. 174-177.
2. Ільч Л. М. Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування / Л. М. Ільч // *Економіка та держава*. - 2017. - № 4. - С. 69-74.
3. Кримова М. О. Оцінка конкурентоспроможності молодих фахівців з економічною освітою на ринку праці України / М. О. Кримова // *Демографія та соціальна економіка*. - 2015. - № 2. - С. 53-64.

4. Лісогор Л. С. Європейський досвід прогнозування потреби у робочій силі в контексті формування інноваційних перспектив трансформації зайнятості в Україні / Л. С. Лісогор // Ринок праці та зайнятість населення. - 2016. - № 1. - С. 17-20.
5. Петрова І. Л. Інноваційний сегмент ринку праці: оцінка тенденцій та перспектив / І. Л. Петрова // Демографія та соціальна економіка. - 2018. - № 1. - С. 166-180.
6. Шаульська Л. В. Проблеми та можливості активізації освітнього потенціалу у становленні соціальної відповідальності в Україні / Л. В. Шаульська // Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2013. – С.100-110.
7. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
8. Войналович І. А. Освітні чинники підвищення конкурентоспроможності робочої сили України: Дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / І. А. Войналович; ІДСД. – К., 2013. – 274 с.
9. Лісогор Л. С. Освітні чинники забезпечення інноваційного людського розвитку / Л. С. Лісогор // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2008. – №3 (30). – С. 421-424.